

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

ANDIJON DAVLAT CHET TILLARI INSTITUTI

**«ZAMONAVIY TILSHUNOSLIK YO'NALISHLARI VA CHET
TILLARINI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR»**

MAVZUSIDAGI XALQARO II MIY-AMALIY ANJUMAN

**«СОВРЕМЕННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЯЗЫКОЗНАНИЯ И
ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В ОБУЧЕНИИ
ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ»**

МАТЕРИАЛЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ

**“MODERN TRENDS IN LINGUISTICS AND INNOVATIVE
APPROACHES TO TEACHING FOREIGN LANGUAGES”**

PROCEEDINGS INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE

ANDIJON-2024. 10-IYUN

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI

OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

ANDIJON DAVLAT CHET TILLARI INSTITUTI

«ZAMONAVIY TILSHUNOSLIK YO'NALISHLARI VA CHET
TILLARINI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR»

MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN

«СОВРЕМЕННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЯЗЫКОЗНАНИЯ И
ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В ОБУЧЕНИИ
ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ»

МАТЕРИАЛЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ

“MODERN TRENDS IN LINGUISTICS AND INNOVATIVE
APPROACHES TO TEACHING FOREIGN LANGUAGES”
PROCEEDINGS INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL
CONFERENCE

2024-YIL 10-IYUN

ANDIJON – 2024

Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirining 2024-yil 18-yanvardagi “2024-yilga mo‘ljallangan xalqaro va respublika miqyosida o‘tkaziladigan ilmiy va ilmiy-texnik tadbirlar ro‘yxatini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 16-sonli buyrug‘i, shuningdek, mamlakat ilm-fani nufuzini yanada oshirish va xalqaro ilmiy-texnik hamkorlik ko‘lamini kengaytirishga qaratilgan xalqaro va respublika miqyosidagi ilmiy anjumanlar, simpozium, kongress, seminarlar va boshqa ilmiy hamda ilmiy-texnik tadbirlarni yuqori ilmiy va tashkiliy amaliy darajada samarali o‘tkazilishini ta‘minlash maqsadida Andijon davlat chet tillari institutida “Ingliz tili nazariy aspektlari”, “Ingliz tili va adabiyoti” hamda “Ingliz tili amaliyoti” kafedralari tomonidan “Zamonaviy tilshunoslik yo‘nalishlari va chet tillarini o‘qitishda innovatsion yondashuvlar” mavzusida xalqaro ilmiy-amaliy anjuman o‘tkazildi.

Mas‘ul muharrir(lar):

f.f.n., prof. S.O.Solijonov

Tahrir hay‘ati:

f.f.d.prof. D.A.Rustamov
f.f.d.prof. M.I.Umarxo‘djayev
PhD. dots. M.A.Qurbonov
f.f.d.prof. G‘.M.Xoshimov
f.f.d.prof. V.A.Vositov
PhD. dots. M.G‘.Xoshimov
p.f.n. prof. Sh.S.Alimov
PhD. G.M.Ibragimova
PhD. Q.Umrzakov
kafedra o‘qituvchisi N.Xamidov
kafedra o‘qituvchisi Z.No‘monova

Tahrir nashriyoti bo‘limi muharriri:

A.A.Xomidov

Ilmiy-amaliy konferensiya materiallariga oid mazkur to‘plam, tilshunoslikning zamonaviy yo‘nalishlari va chet tillarini o‘qitishdagi innovatsion yondashuvlar hamda ulardagi dolzarb masalalarga bag‘ishlanligi bilan ahamiyatlidir.

Mazkur to‘plamdan respublika va xorijiy oliy ta‘lim muassasalarida hamda ilmiy-tadqiqot markazlarida faoliyat olib borayotgan olimlar, professor-o‘qituvchilar, doktorantlar, magistrlar va iqtidorli talabalarning ilmiy maqolalari joy olgan.

To‘plamga kiritilgan materiallarning mazmuni, undagi statistik ma‘lumotlar va me‘yoriy hujjatlar sanasining to‘g‘riligiga mualliflarning o‘zlari mas‘uldirlar.

Andijon davlat chet tillari instituti, 2024-yil

Haqiqat usullari: Fukoning ta'kidlashicha, har bir jamiyatning o'ziga xos "haqiqat rejimi" bor - bu haqiqat va qonuniy deb qabul qilingan narsalarni belgilaydigan diskurslar majmuida o'z aksini topadi. Interdiskursivlik bu haqiqat rejimlari qanday yaratilgani va saqlanishini tushunish uchun kalit hisoblanadi. Masalan, ilmiy bilimlarning qonuniyligi uning ta'lim, huquqiy va iqtisodiy diskurslar bilan o'zaro ta'sirida mustahkamlanadi.

Qarshilik va o'zgarish: Interdiskursivlik, shuningdek, diskurslar ichidagi qarshilik va transformatsiyani tushunish uchun asos yaratadi. Diskurslar kesishishi va o'zaro ta'sir qilishi natijasida ular bir-biriga qarshi turishi va bir-biriga putur yetkazishi mumkin, bu esa bilimning yangi shakllari va muqobil fikrlash usullarining paydo bo'lishi uchun joy yaratadi[3,27].

Xulosa. Mishel Fukoning interdiskursivlik tushunchasi diskurslarning ko'p qirrali va o'zaro bog'liqligini tahlil qilish uchun muhim vositadir. U ijtimoiy hayotning murakkabligi va dinamikligini ta'kidlab, turli xil diskurs shakllarining o'zaro ta'siri orqali bilim va kuchli diskurs qanday ishlab chiqarilishi haqida tushuncha beradi. Fukoning interdiskursivlik konsepsiyasi turli xil diskurslarning kesishishlari va o'zaro ta'sirini o'rganish orqali bizning voqelikni shakllantiradigan jarayonlarni yaxshiroq tushunishga yordam beradi va mavjud ustun diskurs tuzilmalariga qarshi kurashish va o'zgartirish uchun asos yaratadi. Fukoning ishi bizni diskurslarning kesishishi va bir-biriga ta'sir qilish usullari haqida tanqidiy fikr yuritishga undaydi, bilim hech qachon neytral emas, balki har doim ustun munosabatlariga kiritilganligini eslatadi. Bu istiqbol tanqidiy izlanishlar uchun yangi imkoniyatlar ochadi va dunyomizni shakllantirayotgan ijtimoiy-tarixiy jarayonlarni chuqurroq tushunish imkonini beradi. Interdiskursivlik ob'ektivi orqali biz kuchli va ustun mexanizmlarini, qarshilik va o'zgarish imkoniyatlarini ochib, ijtimoiy voqelikni tashkil etuvchi murakkab munozaralar tarmog'ini o'rganishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ротанова, Е. В. (2007). Интердискурсивный аспект интерпретации литературноповествовательного текста: на материале прозы Кристины Вольф (Doctoral dissertation, Ротанова Елена Владимировна).
2. Олизько Наталья Сергеевна Реализация интердискурсивности в семиотическом пространстве // Вестник ЧелГУ. 2012. №22 (276). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/realizatsiya-interdiskursivnosti-v-semioticheskom-prostranstve>
3. Gutting, G. (2005). *Foucault: A very short introduction* (Vol. 122). Oxford University Press, USA.

O'ZBEK TILIDA MOTAM SEMANTIK MAYDONIGA KIRUVCHI SO'ZLARNING SINONIMIK MUNOSABATI

Mushtariybonu Jaloliddinova
Jamoliddin qizi,
Andijon davlat universiteti
4-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek tilida motam semantik maydoniga oid so'zlarning leksik-semantik xususiyatlari, ular orasidagi sinonimiya hodisasi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: semantik maydon, sinonimiya, graduonimiya, denotat, signifikat, leksema.

Insonning tashqi olamni idrok etishi va uni tilda aks ettirish muammosi tahlilida til egalarining lisoniy ongi, tafakkuri, xotira imkoniyatlari, shuurida jamlangan leksik birliklar zaxirasi va bu zaxiradagi birliklarning o'zaro munosabati kabilarni tekshirish muhim o'rin tutadi. Chunki bu orqali muayyan birlik insonlar ongida qanday lisoniy figuraga ega ekanligi va unga ta'sir qiluvchi ichki va tashqi omillar; tafakkurdagi lisoniy obrazning davriy tadriji va undagi o'zgarishlar sababini aniqlash mumkin bo'ladi.

Semantik maydon uzvlari bizning ongimizda shakllangan aloqa orqali bir guruhga birlashadi. Masalan, biz tafakkur qilish orqali kitob va nashriyot so'zlari o'zaro aloqador leksik birliklar ekanligini anglaymiz. Bu aloqa konseptual aloqa deyiladi. Ya'ni bir leksik birlik anglatgan tushuncha orqali boshqa bir leksik birlik anglatgan tushuncha bir-biriga aloqadorligidan bu tushunchalarni ifodalovchi leksik birliklarning aloqadorligi yuzaga chiqadi. Bu aloqa semantik maydon qismlari o'rtasidagi munosabatlarni belgilashda asosiy mezon bo'lib xizmat qiladi.

Tildagi ma'noli birliklarning semantikasi yondosh ma'nolar (yaqin, zid, o'xshash) orqali ochib beriladi. Masalan, *motam* leksemasining ma'nosiga shodlik leksemasi asosida aniqlik kiritiladi. Bu jarayonda til birligining assotsiativ ma'nosi muhim o'rin tutadi. Leksemaning assotsiativ ma'nosi leksik ma'no kabi so'z orqali reallashadi, biroq leksik ma'no leksemada o'z ifodasini topsa, assotsiativ ma'no til egalari ongida muayyan leksik birlik bilan bog'liq tarzda shakllanadi.[1, 139.]

“Motam” semantik maydoniga kiruvchi leksemalar orasida o'zaro assotsiativ aloqa mavjud. Motam so'zi, avvalo, chuqur qayg'u, o'lim tushunchasini, so'ng shu holat bilan bog'liq marosim nomi semasini ifodalaydi. Shu asnodda semantik maydon kengaya beradi, yangi uzvlar paydo bo'ladiki, piravordida ular o'zaro semantik jihatdan bog'lanadi: *motam* – *g'assol* (*mayyitni yuvuvchi*), *oq kiydi* (*marosim*), *surp* (*mato: kafanlash uchun*), *sel kelmoq* (*motam kuni*), *yigirma* (*marosim*), *xotira* (*tadbir*), *qora ramz*), *to'pponcha* (*qurol*), *dor* (*vosita*), *samolyot* (*halokat*), *yurak* (*organ*), *operatsiya* (*jarrohlik*), *rak* (*kasallik*), *yetim* (*ota-onasi yo'q*), *jang* (*urush*), *qotillik* (*odam o'ldirish*), *duel* (*ikki kishi jangi*), *jallod* (*odam o'ldiruvchi*), *igna* (*tikuvchi*), *yiqilmoq* (*halok bo'lmoq*), *bo'lmadi* (*amalg oshmadi*)...

Maydon semantik maydoniga kiruvchi so'zlar qatorini yana davom ettirish mumkin. Yuqoridagi leksemalar muayyan semasi bilan ma'lum paradigmada o'zaro rishtalanadi va shu asosda bir maydon doirasida birlashadi.

Semantik maydonni tashkil qiluvchi a'zolar o'rtasida paradigmatic va sintagmatic munosabatlar bo'ladi. Bir sathga mansub birliklarning o'zaro ma'lum umumiy belgilar asosida bir paradigmaga, uyaga birlashishi paradigmatic munosabatni tashkil qiladi. Bu uyadoshlik munosabati ham deyiladi. Leksik sathda uyadoshlik munosabati 2 xil bo'ladi, ya'ni leksemalarning ma'nosi yoki shakli

ularni bitta uyaga birlashtirishi mumkin. Leksik birliklarning paradigmatic munosabatini belgilashda ko'proq ma'no umumiyliги belgisi hisobga olinadi.

Semantik maydonda eng ko'p uchrovchi paradigmatic munosabat turlaridan biri sinonimiya (ma'nodoshlik) hodisasidir. Semantik maydondagi har bir sinonimik qator o'ziga xos mikro paradigmadir. "Motam" semantik maydoni tarkibida quyidagi sinonimik paradigmalari mavjud:

1. Motam – aza – ta'ziya.
2. Azador – ta'ziyali
3. Dafn etmoq – ko'mmoq – qo'yimoq
4. Go'r – qabr – mozor – lahad
5. Muzor – qabriston – go'riston – muzoriston
6. O'lik – murda – jasad
7. O'lim – vafot – qazo
8. O'lmoq – qazo qilmoq – uzilmoq – jon bermok – dunyodan o'tmoq –

bu dunyodan hijrat qilmoq – olamdan o'tmoq (ketmoq) – cho'kmoq – qulamoq – omonatini topshirmok – qaytmok – qaytish qilmoq – yostig'i qurimok – o'zini topshirmok – o'tib qolmoq – bu dunyo bilan xayrlashmoq – yuragi urishdan to'xtamok – yorug' dunyoni tark etmoq – yer tishlamok – yashashdan to'xtamok – Xudoning hukmini bajarmok – xazon bo'lmoq – vafot etmoq (qilmoq) – u (narigi) dunyoga ketmoq to'ng'iz qo'pmok – safar qilmoq – rixlat qilmoq – qurbon bo'lmoq – qazosi to'lmoq – paymonasi to'lmoq – oradan ketmoq – olamdan ko'z yummoq – nobud bo'lmoq – nafasi tindi – nafasi uzildi – ko'z yummoq – kuni (umri) bitmoq – kuni to'lmoq – juvonmarg bo'lmoq – jonsizlanmoq – jonini jannatga yubormok – joni uzilmoq (chiqmoq) – jon taslim qilmoq – joniga qasd qilmoq – jannati bo'lmoq – hayot bilan vidolashmoq – halok bo'lmoq – fano bo'lmoq (topmoq) – engak tashlamok – dunyodan ko'z yummoq – dunyodan ko'zi ochiq ketmoq – bo'lmadi – boshi ketmoq – boqiy dunyoga rixlat qilmoq – bandalik qilmoq – ajali yetmoq.

A. Sobirovning ta'kidlashicha, sinonimlar bilan bog'liq paradigmalarning hosil bo'lishida quyidagilarni hisobga olish zarur:

Birinchidan, so'z uchun asos vazifasini o'tayotgan idrok obyektini – denotatni;

Ikkinchidan, tushuncha – signifikantni;

Uchinchidan, ifoda (leksema)ni. [2, 132.]

Aksariyat sinonimik qatorlarda denotatda va signifikatda hech qanday o'zgarish bo'lmaydi, faqat ifoda (leksema) almashadi. Bu holat, asosan, olam va inson bilan bog'liq semantik maydonlarda, ot so'z turkumiga oid sinonimik qatorlarda kuzatiladi.

Denotat – signifikat – **motam** (1-leksema), **aza** (2-leksema), **ta'ziya** (3-leksema)

Ayrim hollarda denotatda o'zgarish kuzatiladi va shunga mos tarzda signifikat va ifoda ham o'zgaradi. Bu holatdagi ma'nodosh so'zlar mavhum xususiyatga ega bo'ladi. Harakat-holatni, belgini insonning ruhiy, maishiy, ijtimoiy hayoti bilan bog'liq bo'lgan tushunchalarni ifodalovchi semantik maydonlarda kuzatiladi: o'lmoq – qazo qilmoq – uzilmoq – jon bermok – dunyodan o'tmoq – bu dunyodan hijrat qilmoq – olamdan o'tmoq (ketmoq) – cho'kmoq – qulamoq – omonatini

topshirmoq – qaytmoq – qaytish qilmoq – yostig'i qurimoq – o'zini topshirmoq – o'tib qolmoq – bu dunyo bilan xayrlashmoq – yuragi urishdan to'xtamoq – yorug' dunyoni tark etmoq – yer tishlamoq.

Keyingi yillarda so'z leksik ma'nolaridagi paradigmatic munosabatni semantik jihatdan eslatuvchi yana bir hodisa – lug'aviy darajalanish (graduonimiya) hodisasi mavjudligi, unda so'zlar ma'no farqlashiga asoslanishi ko'pgina tadqiqotchilar tomonidan tadqiq etildi.[3, 360.] Leksik sinonimiya ma'nolari bir xilligiga, o'zaro yaqinligiga hamda o'xshashligiga asoslansa, graduonimiya farqlilik omillariga tayanadi.

Xulosa qilib aytganda, sinonimiya hamda graduonimiya hodisalari bir-biridan keskin farq qiladi. Lekin, shunga qaramasdan, ularning orasida ma'naviy munosabat ham mavjud bo'ladi. Bu jihatdan professor A. Nurmonovning quyidagi fikri e'tiborga loyiq: "Har bir leksemaning mazmuniy mundariyasi birlashtiruvchi va farqlovchi semalar munosabatidan tashkil topadi. Birlashtiruvchi sema bu leksemaning muayyan leksik-semantik guruhga mansubligini, farqlovchi sema esa ma'lum leksik-semantik guruh tarkibidagi ushbu leksemaning oziga xosligini ifodalaydi".

Aslida sinonimlarning biri o'rnida ikkinchisini qo'llash imkoniyati mavjud bo'lsa, denotat ma'nolarga asoslangan graduonimlar orasida darajalanish farqlari kuchli yoki kuchsiz bo'lishi mumkin. Masalan, **yig'lamoq** semasi ko'z yoshini to'kmoq, ko'z yoshi qilmoq, dod solmoq, yum-yum yig'lamoq, qon yig'lamoq, zor yig'lamoq kabi leksemalar orqali ifodalanadi va bu birliklar o'zaro graduonimik munosabatda bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Лутфуллаева Д.Э. Ассоциатив тилшунослик назарияси. – Тошкент: Мерос.,2017.-139 в.
2. Собиров А.Ш. Ўзбек тилининг лексик сатхи системалар системаси тамойили асосида тадқиқ этиш. –Тошкент: Маънавият, 2004. – 160 в.
3. Раҳмонов Ғ. Синонимлар қаторида градуонимиянинг ифодаланиши / Ўзбек тили ва адабиёти. 2012-йил, 3-сон. 35-39-в.
4. Нурмонов А. Танланган асарлар. 3 жилдлик.Т.: Akademnashr. 3-жилд.149-б.

BOLA NUTQI RIVOJLANISHNING UMUMIY SHAKLLARI

Andijon Davlat Chet Tillar Instituti,
Magistratura bo'limi Lingvistika yo'nalishi
II-bosqich magistranti Jo'rayeva Dilnavoz

Annotatsiya: Dunyo tilshunosligida til va ruhiyat munosabatdorligi masalasi uzoq davrlardan beri faylasuf va tilshunoslar e'tiborini o'ziga jalb etib kelgan. Shunga qaramay, uzoq davrlar tilshunoslikda tillarning qarindoshligi masalasi, so'ng tilni, asosan, immanent tarzda o'rganishga bo'lgan harakat uning sub'ektiga e'tiborni susaytirdi. XX asr so'ngi va XXI asr tilshunosligida til antropologik hodisa sifatida

Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman

	Radjabova Gulnoza Giyosiddinovna	
51.	FONOSTILISTIK O‘ZGARISHLARNI BELGILOVCHI EKSTRALINGVISTIK OMILLAR Mamasadikova Mukaddasoy Qaxramonbek qizi	176
52.	RAVISH SO‘Z TURKUMIGA DOIR AYRIM MULOHAZALAR Rabbimova Gulchehra Toyir qizi	179
53.	TARJIMADA IBORALARNING EKVIVALNETLIGI Muxayyoxon Axmedova	182
54.	IDIOMS IN PHRASEOLOGY Nazarova Ziyoda Kattayevna	183
55.	ILOVA KONSTRUKSIYALARDA GAP BO‘LAKLARINING BAJARIB KELADIGAN VAZIFALARI Hojiyeva Nafosatxon Ilhom qizi	185
56.	ILM-FANDA TERMINLAR OLAMI Ismanova Odinaxon Urunbayevna	187
57.	THE IMPORTANCE OF INTRODUCING UZBEK NATIONAL CULTURE TO OTHER NATIONS IN TRANSLATION OF LITERARY WORKS O‘.M.Nortoeva, Sobia Bhutto	189
58.	IKKILAMCHI NOMINATSIYA ORQALI PAYDO BO‘LGAN TERMINLAR Tursunova Nodirabegim Fayzullo qizi	191
59.	M. FUKO INTERDISKURSIVLIK KATEGORIYASINING ASOSCHILARI SIFATIDA Nodirabegim Haydarova Ahtamjon qizi	195
60.	O‘ZBEK TILIDA MOTAM SEMANTIK MAYDONIGA KIRUVCHI SO‘ZLARINING SINONIMIK MUNOSABATI Mushtariybonu Jaloliddinova Jamoliddin qizi	197
61.	BOLA NUTQI RIVOJLANISHNING UMUMIY SHAKLLARI Jo‘rayeva Dilnavoz	200
62.	MURIEL SPARK BADIY NUTQINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI M.Z.Djalaldinova	203
63.	POLIKOMPONENTLI QO‘SHMA GAPLAR TARJIMASIDA TRANSFORMATSIYALAR A.A.Latibjonov	206
64.	THE NATURE OF PARTS OF SPEECH Abdullayev Ikramjon Xashimjanovich Lindawati Mustikasari	208
65.	THE ROLE OF CONNOTATION IN WORLD LINGUISTICS Mirzaabdullayeva Mahliyo Khosiljon qizi	211
66.	SOME REFLECTIONS ON THE PHRASEOLOGICAL UNITS EXPRESSING MENTAL ABILITIES OF THE MAN IN THE SYSTEM OF LANGUAGES Toshtemirov Elyor Nuraliyevich Turgunova Erkinoy Ergashevna	214
67.	LINGUACULTURAL EXPRESSION OF STYLISTIC DEVICES IN THE TRANSLATIONS OF THE NOVEL “DAYS GONE BY” BY A. QADIRI Gaybullayeva Sevara Shukhrat qizi	217